

УДК 372.874/.78 (045)

Галина Бучківська, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри трудового навчання та художнього конструювання
Юлія Поплавська-Мельниченко, кандидат мистецтвознавства
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

СТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У даній статті підкреслено роль та значення педагогів в організації спілкування школярів із справжніми творами світового та вітчизняного мистецтва, визначено мету поліхудожнього виховання, розглянуто питання впливу музики на емоційно-інтелектуальну сферу людини, зазначено її властивості, що сприяють активізації творчої активності школярів, подано деякі конкретні пропозиції щодо створення музичного середовища на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання, враховуючи особливості різних видів музичного сприймання, відмічено індивідуально-психологічні особливості молодшого шкільного віку, розроблено методичні рекомендації щодо виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: образотворче мистецтво, музика, трудове навчання, творча активність.

Літ. 12.

Галина Бучківська, кандидат педагогических наук, доцент,
заведующий кафедрой трудового обучения и художественного конструирования
Юлия Поплавская-Мельниченко, кандидат искусствоведения
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

СОЗДАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ СРЕДЫ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

У данной статье подчеркнута роль и значение педагогов в организации общения школьников с подлинными произведениями мирового и отечественного искусства, определено цель полихудожественного воспитания, рассмотрено вопрос о воздействии музыки на эмоционально-интеллектуальную сферу человека, отмечено её свойства, которые способствуют активизации творческой активности школьников, подано некоторые конкретные предложения относительно создания музыкальной среды на уроках изобразительного искусства и трудового обучения, учитывая особенности разных видов музыкального восприятия, отмечено индивидуально-психологические особенности младшего школьного возраста, разработано методические рекомендации относительно воспитания учеников в общеобразовательном учебном учреждении.

Ключевые слова: изобразительное искусство, музыка, трудовое обучение, творческая активность.

Halyna Buchkivska, Ph.D. (Pedagogy), Docent
Head of Employment Training and Artistic Design Department
Julia Poplavska-Melnychenko, Ph.D. (Arts)
Khmelnytsk Humanitarian and Pedagogical Academy

CREATION OF THE AESTHETIC ENVIRONMENT AT THE LESSONS IN FINE ARTS AND EMPLOYMENT TRAINING BY MEANS OF MUSICAL ART

The role and meaning of pedagogues in organization of schoolchildren's communication with the real works of world and domestic art have been accentuated in the article, the goal of multyartistic education has been determined, the problem of influence of music over emotional-intellectual sphere of a person has been studied, its characteristics, which favor intensification of schoolchildren's creative activity have been mentioned, some specific proposals as for creation of music surrounding at the lessons of descriptive art and career education, taking into consideration peculiarities of different kinds of music perception, have been offered, individual-psychological peculiarities of junior school age have been registered, methodological recommendations as for teaching the pupils in general educational establishment have been worked out.

Keywords: descriptive art, music, employment training, creative activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Гуманізація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від педагогічної науки пошуку нових способів якісного вдосконалення навчання і виховання підростаючої особистості. Підвищення

СТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

ролі загальнолюдських, естетичних, етичних, художніх цінностей у сучасному суспільстві ставить за мету посилення культурологічної спрямованості сучасної освіти, оновлення змісту освіти на засадах гуманізації і творчості. Адже сучасна школа має стати своєрідним культурно-освітнім центром, який сприятиме зорієнтованості підростаючого покоління на справжні цінності життя і культури.

Важливе місце у цьому процесі належить педагогам, актуальним професійним завданням яких є організація та керівництво процесом введення дітей у світ прекрасного, залучення їх до цінностей національного й світового мистецтва. Визначивши за мету підготовку майбутньої генерації інтелігенції, педагогічної еліти, формування творчої особистості, вільної, відповідальної перед собою й суспільством та здатної жити в умовах середовища, що змінюється, педагоги України перебувають у постійному творчому пошуку шляхів духовного розвитку школярів. Духовність визначається як гармонійна єдність морального, естетичного, інтелектуального і емоційного компонентів розвитку особистості.

Сьогодні у мистецько-педагогічному просторі в різних аспектах піднімаються питання впливу музики на формування особистості, її ролі у навчально-виховному процесі молодших та старших школярів, значення музично-естетичного середовища у житті підростаючого покоління. Проводяться експериментальні дослідження (здебільшого в країнах Заходу, Росії та Білорусії), які щоразу підтверджують здатність музики особливо впливати на організм людини в цілому і на її емоційно-інтелектуальну сферу зокрема. Проте, у вітчизняній науковій літературі все ж таки недостатньо уваги приділяється розробці конкретних методичних рекомендацій, щодо більш широкого впровадження музики у процес навчання та виховання школярів, особливо в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Метою поліхудожнього виховання є освоєння цінностей, формування в учнів ціннісного ставлення до світу, здатності сприймати і примножувати художні цінності у сфері дозвілля. Щоб формувати духовну культуру учнів, недостатньо забезпечення умов для опанування системою знань і вмінь, включення в художню діяльність, необхідно виховувати ціннісне ставлення до мистецтва через власний емоційно забарвлений досвід.

Організація спілкування учнів із справжніми цінностями мистецтва дає можливість їм засвоювати нагромаджений життєвий досвід

людства, сприяє моральному розвитку, духовному збагаченню. Спілкування школярів із справжніми творами мистецтва не може і не повинно бути обмежене традиційними формами.

Зміст освіти та виховання має спрямовуватися на узгодження системи цінностей суспільства, етнокультури, комплексу функцій мистецтва у формуванні духовного світу особистості з можливостями їх сприймання та збагачення кожним індивідом у процесі інтерпретації.

Перш ніж подати конкретні пропозиції щодо створення музичного середовища на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання, зупинимось коротко на тих властивостях музики, що підкреслюють її могутній, всебічний вплив та дозволяють нам звертатися до подібного поєднання (синтезу).

Численні дослідження, проведені в різних країнах свідчать про те, що музика може не лише приносити задоволення та впливати на психоемоційний стан людини, але цілком здатна покращити пам'ять, активізувати розумові та творчі здібності, а також підвищити працездатність. Під час слухання музики регулюються фізіологічні процеси в організмі, стимулюється м'язова активність, підвищується загальний тонус організму, покращується мовленнєва та рухова діяльність, розвивається фантазія та уява. Деякі вчені вважають, що при сприйнятті музики в корі головного мозку виникає складна функціональна система фокусів взаємопов'язаної активності не тільки в сенсорних (слухових), але і в асоціативних лобових відділах кори. Музика перебудовує характер внутрішньопівкульних та міжпівкульних відносин [10]. В результаті проведених експериментів у всіх дітей у момент прослуховування музики відзначалися:

- 1) більш високий рівень всіх міжцентральных зв'язків в порівнянні з фоном;
- 2) сильніші міжпівкульні взаємодії в передніх відділах кори в порівнянні з задніми відділами, особливо в лівій півкулі;
- 3) більше число міжпівкульних асиметричних зв'язків.

Але музика впливає не лише на діяльність мозку людини. У контексті психологічних досліджень В.І. Петрушина, А.Л. Савушкіної розглянуто вплив музики і засобів музичної виразності на емоційно-вольову сферу людини, психічні стани, психічні процеси та особистісні особливості людини [5, 8]. Дослідження В. Петрушина показує, що інструментальна музика різного характеру стимулює уяву слухачів і сприяє створенню перспективних оповідань. На

його думку, поєднання ладу і темпу в найбільшій мірі, порівняно з іншими засобами музичної виразності, визначає емоційний “заряд” того чи іншого твору. Спеціально підібрані музичні твори дозволяють вчителю дозвано “тренувати” емоційний світ дитини [6].

Науковці Шеффілдського Університету сформулювали аспекти так званих “інтелектуальних вигод” від музики [12]. Ними були визначені побічні інтелектуальні ефекти, що виникають в результаті музичних впливів, такі як:

- 1) підвищення рівня читацьких навичок;
- 2) підвищення рівня мовних навичок;
- 3) поліпшення навичок, необхідних для вирішення просторових і тимчасових завдань;
- 4) поліпшення вербальних і лічильно-арифметичних здібностей;
- 5) поліпшення концентрації уваги;
- 6) поліпшення пам’яті;
- 7) поліпшення моторної координації.

Г.І. Побережна у своїй книзі “Музика в дитячій душі” пише: “Музика допомагає настроїти людину на потрібну частоту, вона збагачує наш емоційний досвід вібраціями, яких повсякденне життя, як правило, не надає. Звуки класичної музики змінюють частоту хвиль, тренують мозок і, таким чином, впливають на інтелект. Особливо такі тренінги корисні в дитячому віці, коли відбувається формування життєвих цінностей” [7, 33].

Видається цілком зрозумілим, що такі властивості музичного мистецтва можуть та навіть повинні застосовуватись в процесі навчання та виховання дітей, а особливо молодших школярів. Адже, як відомо, молодший шкільний вік (6 – 10 років) є періодом інтенсивного психічного та особистісного розвитку. Для нього характерна легка збудливість, вразливість психіки, нестійкість мимовільної уваги, несформованість, тендітність всього організму, швидка втомлюваність від довготривалого сидіння та одноманітної діяльності, невміння адекватно протистояти перешкодам, нервовим перенавантаженням, уповільненість реакцій у переключенні з однієї діяльності на іншу поряд із високим рівнем збудження та емоційною вразливістю, залежність ефективності діяльності від відсутності обмежень у часі [1, 23]. Крім того, у цьому віці переважають такі методи пізнання світу, при яких активно працює права півкуля головного мозку. Таке пізнання відбувається через гру, музику, спів, рух та творчість. Натомість усе навчання в школі з перших днів робить наголос на ліву півкулю, яка в дітей шести-семи, а іноді і восьми-десятилітніх ще не досить зріла. З цього огляду застосування

музики під час навчання може значно полегшити цей процес, зробити його більш цікавим та захоплюючим.

Отже, спираючись на усі ці численні дослідження розглянемо, яким чином можна використати даний ефект музичного впливу у навчальній діяльності молодших школярів, зокрема на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання.

Перш за все слід зазначити, що в педагогіці розрізняють три види музичного сприймання:

- пасивне, коли дитина чує музику, але зайнята іншим;

- частково активне – дитина слухає і водночас думає про щось своє або виконує в цей час якісь певні дії: музика в цьому разі є джерелом емоційного стану, натхнення;

- активне, коли дитина свідомо слухає (виконує певні завдання – щось почути, проаналізувати і т.п.).

Звичайно, кожен з цих методів має місце у педагогічній практиці і, при доречному використанні на різних предметах, допомагає досягти позитивного результату. У межах даної статті не будемо зупинятись на кожному з них. Розглянемо лише той, який доречно використовувати на згаданих вище предметах, а саме частково активне сприймання. Цей вид передбачає появу певного емоційного відгуку на музичний твір. Музика, в свою чергу, здатна підсилити ті почуття та емоції, що виникають в процесі художньої діяльності. Адже на даних уроках у дітей формуються не лише певні навички, а й розвиваються творче мислення, увага, виробляється художній смак та естетичне ставлення до праці.

І тут музика може значно допомогти у досягненні поставленої мети. Використання музики як одного із засобів емоційного впливу на уроках образотворчого мистецтва дозволяє не просто навчити учнів певним навичкам малювання, але й пережити те, що вони відчувають, бачать, малюють. Згадаємо, що основну частину всієї інформації (приблизно 75 відсотків) людина сприймає через зір, а решту – через інші чуттєві органи. Музика ж, оперуючи засобами емоційної дії, звертається переважно до почуттів, передає настрої людей в узагальнених звукових образах. Тому метод музичного впливу на уроках образотворчого мистецтва може стати головним стимулятором творчої активності школярів [9, 15]. Завдання педагога – пробудити в кожній дитині прекрасне, добре, гарне засобами музики, яка здатна налаштувати не тільки окремого учня, а й весь клас на певну хвилю,

СТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

прислухатися до своїх власних хвилювань і почуттів, навчитися осмислювати їх. Тому на цих уроках музика є не допоміжним, а рівноправним засобом естетичного виховання. Це може бути або просто приємна і спокійна музика, яка знімає напругу (наприклад Ф. Мендельсон “Пісні без слів”, Ф. Шопен “Фортепіанні мініатюри”, фортепіанна або оркестрова музика композиторів імпресіоністів і т.п.), або музика, яка спрямована розкрити певну тему. Наприклад, на уроці образотворчого мистецтва на тему “Малювання українського національно вбрання” вчитель пропонує учням послухати українські народні мелодії, а коли учні малюють на тему “Козацькому роду нема переводу”, звучить пісня у виконанні О. Білозір “Україночка” або “Пісня Роксолани”, зміст яких розкриває сутність українського народу, його історичне минуле, менталітет. Під час роботи над декоративною композицією в стилі І. Сколоздри “Садок вишневий коло хати” можна включити відомий солоспів з однойменною назвою М. Лисенка на слова Т. Шевченка, а при створенні пейзажної композиції “Вітер. Дощ”, доцільно збагатити уяву учнів такими музичними творами як дитячі п’єси В. Косенко “Дощик” та С. Прокоф’єв “Дощ та веселка”, прелюдія К. Дебюссі “Вітер на рівнині”, під час прослуховування яких діти налаштовуються на відповідний настрій та відчуття. Загалом до кожної теми, яка опрацьовується на уроках образотворчого мистецтва можна підібрати музичний супровід, який створюватиме особливий художній світ – світ високих почуттів, емоційного напруження, творчу атмосферу під час малювання.

Аналогічна ситуація і на уроках трудового навчання. Адже виконання різних видів робіт, таких як створення аплікацій з паперу, рослинних форм, ліплення, пошиття іграшок, виготовлення прикрас для новорічної ялинки, різдвяних подарунків, декоративних писанок, різноманітних композицій, пришивання гудзиків, вишивання, роботи з бісером та багато інших приємніше та корисніше здійснювати під музичний супровід. Праця дітей на таких уроках завжди буде носити творчий характер, доставляти радість і естетичну насолоду.

Слід зазначити, що завдання естетичного виховання в освітньому процесі початкової школи вирішуються в основному через такі дисципліни, як музика, образотворче мистецтво, літературне читання, навколишній світ та трудове навчання. І музика, на нашу думку, об’єднуючи усі ці предмети, є потужним навчально-виховним фактором, що впливає, формує та змінює на

краще вразливу та тендітну дитячу душу. Вона сприяє розвитку творчого мислення і художніх здібностей особистості та вихованню загальної естетичної культури.

Такі навчальні заняття спрямовані на формування і розвиток у школярів естетичного смаку, вміння і навичок роботи з різноманітними матеріалами та готують до самостійного вирішення творчих задач під час проведення практичних занять з образотворчого мистецтва та трудового навчання в загальноосвітній школі, а також в процесі позакласної і позашкільної роботи декоративно-прикладного напрямку.

Таким чином, мистецтво з його унікальними можливостями впливу на емоційну та інтелектуальну сфери, свідомість і підсвідомість – це не тільки джерело естетичного виховання, а й універсальний засіб формування знань, художньо-образного мислення, уяви. Викликані мистецтвом естетичні почуття мають цілющу перетворювальну силу, бо вони постають у результаті вільної творчої фантазії. Вважається, що музика є найбільш динамічним видом мистецтва і має найбільший вплив на людину. Вона може викликати радість і смуток, змушує заглянути у найпотемніші куточки нашої душі, задуматись над змістом життя і глибше зрозуміти навколишній світ, при цьому породжує специфічне, художнє ставлення до життя.

Висновки. Українське мистецтво, непересічні цінності якого ввійшли органічною складовою у світову духовну спадщину, належить до унікальних за своїм значенням національних культур. Вивчення художніх творів дарує майбутнім поколінням знання про рідну культуру, прищеплює вміння адекватно сприймати мистецькі цінності певного етносу, виховує почуття національної гідності та патріотизму.

Утвердження в свідомості і художньо-творчій діяльності школяра уявлень про єдність образу і світосприйняття пов’язано з формуванням світогляду, з морально-естетичним і трудовим становленням дитини.

Спілкування школярів із справжніми творами мистецтва має допомогти “осмислити” себе, провідні моральні відносини людини до світу, в якому вона шукає і знаходить своє місце, своє ставлення.

Вирішення проблеми естетичного виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі можливе за умови збагачення його змісту українською та світовою культурою та мистецтвом, що реалізується через синтез мистецтв.

Підбір музики – досить складний та серйозний

СТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

процес, що має здійснюватись безперечно професійним музикантом, який добре орієнтується у цінностях світової музичної культури та володіє певними знаннями, що дозволяють йому компетентно підходити до вибору музичного матеріалу. Цікавою перспективою з цього огляду стає ідея створення спеціальних комплектів дисків для використання музики на предметах образотворчого мистецтва та трудового навчання.

На основі аналізу результатів дослідження нами розроблені методичні рекомендації щодо виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі, а саме:

- залучати педагогів до самостійного вивчення світової і української культури, до організації та проведення творчих годин, свят, тематичних тижнів пов'язаних з тематикою мистецтва, до створення власних творів мистецтва;

- створювати сприятливу емоційно-естетичну атмосферу, що забезпечує відповідне налаштування на певний рід діяльності і сприяє організації найефективнішого впливу на вчителів та учнів;

- включати в навчальні програми спеціальні розділи, які б дали можливість ознайомитися з концепціями поліхудожнього виховання і виявити особливості їх використання;

- забезпечувати відповідність педагогічних умов вимогам розвитку художньо-творчої активності учнів та залучати до художньої діяльності всіх учнів з урахуванням динаміки змін їхніх інтересів і потреб, індивідуальних здібностей кожного.

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./О.В.Скрипченко, Л.В.Долінська, З.В.Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2007. – 400 с.

2. Ковальов О. Декоративно-прикладне

мистецтво у школі. 1 – 7 клас: Навчальний посібник/О.Ковальов. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 144 с.; іл. 52 с.

3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.В. Масол. – Х., 2006. – 256 с.

4. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. – К., 1994. – С. 6 – 7.

5. Петрушин В.И. Музыкальная психология. / В.И. Петрушин. – М., 1997. – 186 с.

6. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. / В.И. Петрушин. – М.: “Владос”, 2000. – 176 с.

7. Побережная Г.И. Музыка в детской душе. Книга для родителей / Г.И. Побережная. – К., 2007. – 80 с.

8. Савушкина А.Л. Воздействие музыки на интеллектуальные способности учащихся / А.Л. Савушкина. // Ежегодник Российского психологического общества: Материалы 3-его Всероссийского съезда психологов 25 – 28 июня: В 8 т. – Т. 3. – СПб: Изд-во С-Петербур. Университета, 2003. – С. 9 – 11.

9. Томашевський В.В. Музыка на уроках образотворчого мистецтва / В.В. Томашевський // Мистецтво та освіта. – 1999. – №1. – С. 13 – 17.

10. Хризман Т.П. Эмоции, речь и активность мозга ребенка / Т.П. Хризман, В.Д. Еремеева, Т.Д. Лоскутова. – М., 1991. – 231 с.

11. Шляхтина Л.М. Основы музейного дела: теория и практика / Л.М. Шляхтина. – М., 2005. – 183 с.

12. Schlaug G. 2005. Effects of music training on the child's brain and cognitive development. /G. Schlaug, A. Norton, K. Overy // Annals of the New York Academy of Sciences. – 2005. – vol. 1060. – P. 219 – 230.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015

“Життя окремої людини має сенс лише в тій мірі, наскільки вона допомагає зробити життя інших людей красивіше і шляхетніше. Життя священне; це, так би мовити, верховна цінність, якій підпорядковані всі інші цінності”.

*Альберт Ейнштейн
один із засновників сучасної теоретичної фізики*

